

Supersnelle Drieteen

Langeafstandstrekker en snelheidsduivel

artikel uit Mens & Vogel 1/2011

Supersnelle Drieteen

Langeafstandstrekker en snelheidsduivel

Jeroen Reneerkens

Rijksuniversiteit Groningen (NL)

Iedere strandwandelaar heeft wel eens Drieteenstrandlopers gezien. Ook in België en Nederland zijn de kleine witte vogels, die heen en weer voor de golven uit dribbelen, een veelvoorkomend gezicht. Ze laten zich vrij gemakkelijk benaderen en rennen soms een tijdje met je mee. Van de nazomer tot de lente zijn ze vrijwel op ieder zandstrand of elke stenige kust ter wereld te zien. Begin juni trekken nog aanzienlijke aantallen door Europa richting broedgebieden in hoog Arctische poolstreken. Halverwege juli verschijnen de eerste vogels (nog in broedkleed) alweer langs de Europese kusten, waarschijnlijk als gevolg van een eierenetende poolvos die een abrupt einde maakte aan de broedpoging.

Het gemak waarmee je deze leuke dier-tjes op het strand kan waarnemen, doet niet gauw vermoeden dat ze tot uitzonderlijke prestaties in staat zijn. Toch zijn Drieteenstrandlopers ware globetrotters. Vorig jaar raakte bekend dat een Drieteenstrandloper (*Calidris alba*) in minder

dan vijf dagen 6.000 kilometer aflegde, van Noorwegen naar Ghana. De vogel werd op 11 augustus 2009 gefotografeerd in een guur Zuid-Noorwegen. Vijf dagen later, op 16 augustus, zag een Ghanese bioloog hem onder de kokospalmen op het strand van Esiama/Ghana. De strand-

foto: Jeroen Reneerkens

Drieteenstrandlopers

loper was te herkennen aan pootrings in verschillende kleuren waarvan biologen hem hadden voorzien. Zijn minimale vliegsnelheid was 50 km/uur, wat past binnen de gemeten vliegsnelheden van trekvogels van een vergelijkbaar formaat.

Op Helgoland vingen onderzoekers al eens een Drieteenstrandloper die 17 uur eerder in Polen was gerings. In die tijdspanne had het dier 715 km afgelegd, wat op een minimale snelheid van 42 km/uur uitkwam. De snelheid waarmee de Drieteenstrandloper naar Ghana vloog, ontkrachtte eerdere vermoedens dat deze soort tijdens lange trekvluchten de kust volgt en om Afrika heen reist. Wiskundige modellen die gebaseerd zijn op o.a. aerodynamica en stofwisseling (uitgaande van o.a. een maximale hoeveelheid vet in het lichaam en energieverbruik tijdens de vlucht) wezen uit dat deze lange en snelle

vlucht theoretisch mogelijk is, maar alleen als het dier zonder stoppen dwars over de Sahara zou vliegen.

Eenvoudig waarnemen

Bovenstaande waarnemingen tonen aan dat het ringen van vogels nog steeds nieuwe inzichten over vogeltrek oplevert. In beide hierboven genoemde gevallen speelde toeval een grote rol. Voor dergelijke bepalingen van vliegsnelheid, moeten vogels snel na de eerste waarneming vertrekken en ook meteen na aankomst – honderden of zelfs duizenden kilometers verderop – weer gezien worden. De kans dat dit gebeurt, is natuurlijk bijzonder klein. Toch kan het toeval een handje geholpen worden. Dankzij het kleuringen van vogels weten wij inmiddels dat Drieteenstrandlopers uiterst trouw zijn

aan hun overwinteringsplek. De in Zuid-Noorwegen gefotografeerde vogel was in een voorgaande winter in Ghana geringd en dus op terugweg naar zijn vaste overwinteringsplek.

Omdat de Ghanese bioloog Ali Nuoh in teamverband bezig was met zijn maandelijkse waarnemingen van gekleurringde Drieteenstrandlopers in de periode dat de meeste vogels terugkeerden naar hun favoriete palmstrand, was de kans op het terugzien van een recent in Europa gefotografeerde vogel aanzienlijk hoger, ook al was het de bioloog hier helemaal niet om te doen. Inmiddels weten we van nog twee geringde Drieteenstrandlopers dat ze in de nazomer in enkele dagen tijd van het Zuidoost-Engelse waddengebied 'The Wash' naar Ghana vlogen. Ook die waarnemingen suggereerden dat het waarschijnlijk is dat Drieteenstrandlopers in één non-stop vlucht dwars de Sahara oversteken en na enkele dagen weer op hun vertrouwde strand vertoeven.

foto: Jeroen Reneerkens

Drieteenstrandloper

Zendertjes en loggertjes

Meevliegen met een vogel op zijn lange trekvluchten: welke vogelaar zou dat niet willen? Voor biologen zou het een fantastische manier zijn om belangrijke inzichten te krijgen in hoe de dieren zich tijdens de vlucht gedragen, hoe ze reageren op verschillende omgevingsom-

foto: Jeroen Reneerkens

Afrikaanse visser op strand te Esiama doet honderden drietenen opvliegen

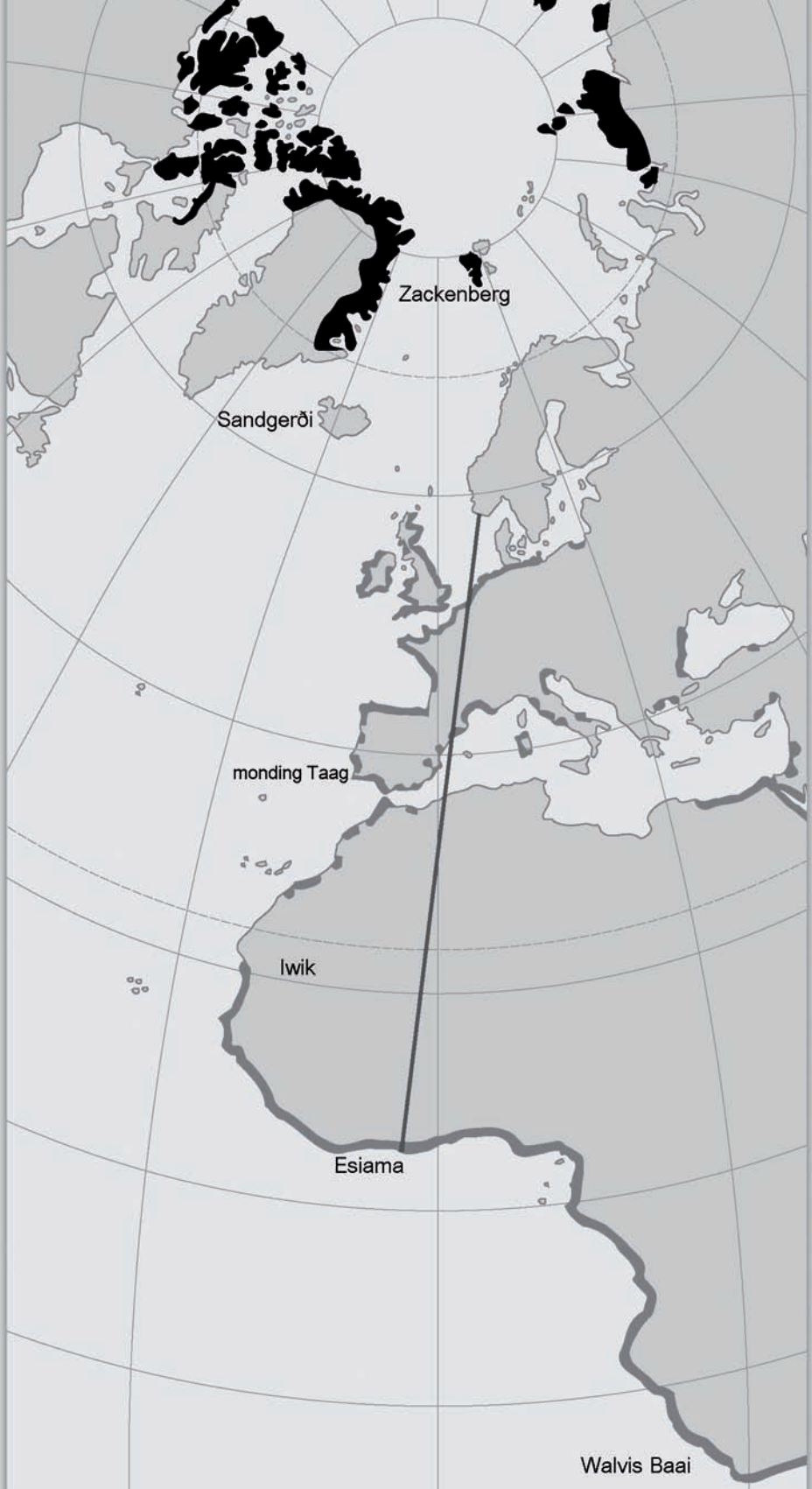

Nachtelijke ringactiviteiten op Ghanees strand

standigheden en natuurlijk ook waar ze naartoe trekken. Toch zijn we minder ver van deze droom verwijderd dan velen zich misschien realiseren. Tegenwoordig worden allerlei soorten vogels met steeds kleinere, vernuftige zendertjes of dataloggertjes (de zogenoemde *geolocators*) voorzien waarmee exact de trekroutes, vlieghoogte, vluchtsnelheid en de timing van vertrek en aankomst geregistreerd worden.

Het duurt niet lang meer vooraleer dergelijke loggertjes redelijk betaalbaar zijn en geschikt voor vogels van het formaat van een Drieteenstrandloper. Met dergelijke geolocators zou kunnen worden vastgesteld of het in één ruk de Sahara

oversteken voor Drieteenstrandlopers die in Ghana en zuidelijker in Afrika overwinteren gebruikelijk is. Het vermoeden is van wel omdat de theorie uitwijst dat de vogels het kunnen en omdat door gebruik van radar in Ghana Drieteenstrandlopers in het voorjaar gevolgd konden worden. Ze vlogen allemaal pal naar het noorden in plaats van een westelijke richting aan te houden die hen langs de West-Afrikaanse kust zou leiden. Recente, nog niet gepubliceerde gegevens van Poelsnippen (*Gallinago media*) die in Zweden uitgerust werden met geolocators, lieten zien dat ook zij vanuit Zweden in één ruk de Sahara overstaken. Blijkbaar zijn trekvogels tot veel meer in staat dan we al wisten!

Verspreidingskaart van Drieteenstrandlopers met de broedgebieden in het zwart (rond de Noordpool) en de overwinteringsgebieden (uitsluitend kustgebieden) in het donkergrijs. De verticale lijn geeft de vermoedelijke route van Zuid-Noorwegen naar Ghana over de Sahara weer die de gekleurde Drieteenstrandloper aflegde. De vogel overbrugde deze enorme afstand (6.000 km) in slechts vijf dagen.

Een Groenlander in Namibië

Vooral de snelheid en de vermoedelijk gevolgde route waren een nieuw inzicht. Het is al langer bekend dat grote aantallen Drieteenstrandlopers langs de kusten van Zuid-Afrika en Namibië voorkomen. Waar precies die zuidelijk Afrikaanse Drieteenstrandlopers broeden, was echter voor

lange tijd onzeker. Men vermoedde dat dit grotendeels Drieteenstrandlopers uit de Siberische broedgebieden waren. Als dusdanig werden ze ook in het recente naslagwerk *"An Atlas of wader Populations in Africa and Western Eurasia"* (2009) opgenomen. Inmiddels weten we dat ook Groenlandse Drieteenstrandlopers de zuidelijke Afrikaanse stranden bevolken.

foto: Jeroen Reneerkens

Vrouwen op het strand van Esiama lopen op een groep rustende Drieteenstrandlopers af

In januari 2009 werd een gekleurringde Drieteenstrandloper gefotografeerd in 'Walvis Baai', Namibië. Het betrof een individu dat ik enkele maanden daarvoor (op 17 juli 2008) nog van kleurringen had voorzien als 9 dagen oud kuikentje op de Noordoost-Groenlandse toendra en die als inmiddels volgroeide vogel nog een paar dagen in de Nederlandse Waddenzee was gezien! Het diertje keerde vorige winter terug naar Walvis Baai en we zijn erg benieuwd of het binnenkort opnieuw wordt gezien door Namibische vogelaars.

Inmiddels zijn er al acht verschillende Drieteenstrandlopers – die in Groenland

of in het voorjaar in IJsland onderweg naar Groenland geringd werden – in Namibië waargenomen. We weten ondertussen dat in zuidelijk Afrika overwinterende Drieteenstrandlopers van Groenlandse komaf geen zeldzaamheid zijn.

Overleving

Waarom maken sommige Drieteenstrandlopers eigenlijk zulke lange trekvluchten? Een enkeltje Groenland-Namibië is zo'n 10.000 km vliegen en wellicht is zo'n lange reis over een onherbergzame woestijn een gevaarlijke onderneming. De kleine

De Ghanese biologen Edward Koomson (links) en Ali Nuoh (rechts) ringen in het holst van de nacht Drieteenstrandlopers die met mistnetten op het strand van Esiama/Ghana werden gevangen. Ali zag de op 11 augustus 2009 in Zuid-Noorwegen gefotografeerde Drieteenstrandloper weer in Ghana, slechts vijf dagen later. De minimale vliegsnelheid bedroeg 50 km/uur.

vogels kunnen in plots opkomende stormen terechtkomen en bovendien hebben ze niet altijd de mogelijkheid om zo maar ergens halt te houden. In onbekende gebieden kan bovendien het gevaar van een roofvogel uit elke hoek opduiken. Afgezien daarvan kosten de lange vluchten de vogels een hoop energie. Vlak voor het vertrek leggen trekvogels flinke vetvoorraden onderhuids aan.

Die worden tijdens de fysieke inspanning verbrand om het dier van energie te voorzien. Op die manier wordt een lange vlucht, zonder stoppen om te eten en te

drinken, mogelijk. De vogels wegen vlak voor hun vertrek vaak dubbel zoveel (100 gram) dan hun gebruikelijke gewicht in de winter (45-55 gram)! Dergelijke vetvoorraden kunnen alleen worden aangelegd als de dieren voldoende voedsel – en de rust om voedsel te zoeken – kunnen vinden. Of het nu Europese of Afrikaanse kustgebieden betreft; menselijke drukte is tegenwoordig overal aanwezig en onderzoek heeft uitgewezen dat Drieteenstrandlopers hier veel hinder van ondervinden. Het zal de voorbereidingen voor een lange trekvlucht er dus niet makkelijker op maken.

Vlucht Drieteenstrandlopers

Zo bekeken, kan het haast niet anders dan dat er voordelen tegenover de nadelen van de lange reis staan; anders zouden de langeafstandstrekkingen al lang het onderspit gedolven hebben. Eén van die voordelen is makkelijk voor te stellen wanneer u zich tijdens een winterse strandwandeling een tropisch palmstrand voorstelt. Inderdaad, de in België overwinterende Drieteenstrandlopers spenderen 's winters aanzienlijk veel meer energie aan het op peil houden van hun lichaamstemperatuur vergeleken met de tropische overwinteraars. Om te bekijken wat de voor- en nadelen van overwinteringsplekken in Afrika en Europa zijn, hebben biologen van de Rijksuniversiteit Groningen in Nederland en de Universiteit van Accra in Ghana

enkele honderden Drieteenstrandlopers van kleureringen voorzien op allerlei locaties tussen Ghana en Groenland.

Naast hun trekgedrag kunnen op die manier de overlevingskansen onderzocht worden van vogels die op verschillende breedtegraden overwinteren. Wij denken dat de overlevingskansen voor de in Afrika overwinterende Drieteenstrandlopers tijdens de trekperiodes het laagst zijn maar dat ze vergeleken met de Europese overwinteraars makkelijker de winterperiode overleven. De overlevingskansen van seizoen tot seizoen en van jaar tot jaar kunnen worden berekend dankzij het feit dat de dieren zo trouw zijn aan hun overwinteringsplek.

Bescherming

Door regelmatig intensief van alle aanwezige Drieteenstrandlopers de combinatie aan kleurringen te controleren, kan worden vastgesteld of een individu nog in leven is of vermoedelijk het loodje heeft gelegd, en daarmee dus ook in welke periode van het jaar dat het vaakst voorkomt. Een dergelijk onderzoek speelt een belangrijke rol in de bescherming van langeafstandstrekende kustvogels omdat het kan aangeven in welke periode van hun leven en in welke gebieden verschillende vogelpopulaties het meest kwetsbaar zijn. Dat kan vervolgens tot specifiek onderzoek leiden om te achterhalen welke (menselijke) invloeden hierbij een rol spelen.

Hoewel de aantallen Drieteenstrandlopers in Europa en Azië niet lijken af te nemen, moeten we ons voor de toekomst wel zorgen maken over enerzijds factoren als menselijke verstoring door de nog steeds toenemende recreatie en anderzijds de effecten van maatregelen tegen zeespiegelrijzing (zoals zandsuppletie). Daarom is het van belang om naast de overleving ook de omgevingsfactoren die deze kunnen verklaren goed te volgen: voedselaanbod, predatiedruk, de kans om ziek te worden, verstoring door menselijke recreatie, enz. Een dergelijke aanpak is vooral bij trekvogels van belang omdat het praktisch onmogelijk is om alle stranden die de vogels tussen Zuid-Afrika en Groenland bestrijken volledig te

foto: Arie Ouwerkerk

Drieteenstrandloper

beschermen voor vogels. Op basis van dergelijk onderzoek hebben al diverse belangrijke pleisterplaatsen van steltlopers een beschermde status gekregen.

Wereldreizigers waarnemen

Voor ons onderzoek zijn sinds 2007 al bijna 3.000 Drieteenstrandlopers geringsd met kleurringen. In binnen- en buitenland zijn vogelaars actief die het een sport vinden om kleurencombinaties af te lezen. Ook u kan gekleurde Drieteenstrandlopers aantreffen. Misschien ziet u wel een in Groenland geringsd individu tijdens

uw strandwandeling of een in Namibië overwinterende vogel op doorreis. Uw terugmeldingen leveren een schat aan informatie op over onder meer trekroutes, overlevingskansen en keuze van winterverblijven. Het melden van uw waarnemingen wordt dus zeer op prijs gesteld. U krijgt uiteraard nadien te horen welke omzwervingen de door u waargenomen Drieteenstrandloper al heeft gemaakt. Meer informatie over dit onderzoek, hoe u gekleurde Drieteenstrandlopers herkent en waar u ze kan melden, vindt u op deze (Nederlandstalige) website: www.waderstudygroup.org/res/project/sanderling-nl.php.

Een Groenlander in Afrika

Onlangs verscheen het boek 'Een Groenlander in Afrika. De wonderbaarlijke reis van de drieteenstrandloper' van Koos Dijksterhuis. De auteur beschrijft het onderzoek aan Drieteenstrandlopers van bioloog Jeroen Reneerkens tijdens zijn veldwerk in Ghana, Mauritanië, Nederland, IJsland en Groenland. Het is populaire wetenschap en een menselijk reisverhaal ineen. Het boek ontving lovende recensies en de eerste druk was binnen een maand uitverkocht. Meer informatie over het boek vindt u op www.drieteenstrandloper.nl/blog.

Auteur: Koos Dijksterhuis
Uitgeverij: Bert Bakker / Prometheus
ISBN: 9789035134249
Prijs: € 22,50
Pagina's: 336, paperback
URL: www.uitgeverijprometheus.nl

Schuttershof 14 - 9100 Sint-Niklaas
Tel. 03 296.26.80 - Fax 03 296.26.82

info@vogelbescherming.be
www.vogelbescherming.be